

Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / *Received*: 28.08.2018 • Kabul Tarihi / *Accepted*: 12.09.2018

İran'ın Bölgesel Güvenlik Stratejisi: Bir Güç Döngüsünün Değerlendirilmesi

Yasemin KONUKCU

Dr.

Serbest Araştırmacı

ORCID : 0000-0002-8262-5551

Mail Adresi: ykonukcu2003@yahoo.com

Öz

Bu makalede öncelikli olarak İran'ın bölgesel güvenlik stratejisi değerlendirilmiş, ardından söz konusu strateji üzerine inşa edilen bölgesel ve küresel ilişkiler analiz edilmiştir. Yapılan çalışma, analitik bir düzlemde müttefikleri ve rakipleri üzerinden İran'ın asimetrik bölgesel etkisini ortaya koymayı hedeflemektedir. Güvenlik kaygısı, Devrim sonrası İran'ın dış politikası, ekonomi sistemi ve askeri planlamasında anahtar bir rol oynamaktadır. Devrim sonrası Humeyni yönetimi, rejimin güvenliğini tesis etmek için asimetrik güç(unsurlarını veya dolaylı baskı araçlarını etkin şekilde kullanmıştır. Söz konusu unsurlar, dış politikada geleneksel askeri kapasitesinin ötesinde nüfuz alanı inşa etmiştir. Bu nedenle Devrim sonrası Tahran yönetiminin güvenlik sorununa geliştirdiği çözümü ortaya koymak, beklenen krizlere ne şekilde cevap verebileceğini değerlendirmek açısından önem taşımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Güvenlik, Vekil, Propaganda, İttifak, Rekabet.

Iran's Regional Security Strategy: A Power Cycle Assessment

Abstract

In this article, primarily Iranian regional security strategy was evaluated and then regional and global relations which built on that strategy, were analyzed. The study aims to reveal Iran's asymmetric regional influence over its allies and its opponents on an analytical level. Security concerns play a key role in post-Revolutionary Iran's foreign policy, economic system and military planning. indirect fleshy means, After the revolution, Khomeini administration had effectively used asymmetric power element or indirect power tools use to establish regime security. These elements have built an area of influence beyond the traditional military capacity in foreign policy. For this reason, to put forward the solution developed for security problem by the post-Revolution Tehran administration is important to assess how to respond to anticipated crises.

Keywords: Security, Proxy, Propaganda, Alliance, Competition.

GİRİŞ

1979 sonrası İran'ın bölgesel askeri stratejisi ve planlaması, rejim güvenliği fikrinin parçası haline gelmiştir. Yeni rejim kendisini başlangıçtan itibaren bölgesel ve küresel ölçekte tehdit altında tanımlamış, güvenlik stratejisini mevcut durumun ötesinde gerçekleşmesi mümkün olmayan bir planlama üzerine inşa etmiştir. İran siyasetinde var olan statüko ülkenin bölgesel faaliyetleri konusundaki eğilimi değiştirmeye de imkan vermemektedir. İran'ın askeri faaliyetlerini sınırlandırması veya şeffaflaştırmasına yönelik çeşitli merkezlerden artan baskılar, mevcut duruma ve önümüzdeki döneme yoğunlaşmayı gerektirmektedir.

Tahran yönetimi üzerine artan baskılar iki temel soruyu gündeme getirmektedir. İlk olarak, İran'ın askeri faaliyetlerinden geri adım atmasının ne kadar mümkün olduğu ya da jeopolitik çapraz baskılara ne düzeyde dayanabileceği sorusu ikinci olarak da stratejisinde bazı değişiklikler yapması halinde bunu nasıl yapacağı ve rejim güvenliği açısından ortaya çıkan boşluğu ne şekilde takviye edebileceğine ilişkin konular cevap bekleyen belirsizliklerdir. İran sahip olduğu askeri kapasitesinin ötesinde, dış politikada çok eksenli güç araçlarıyla, artan baskılara bölgesel ve küresel ağlarını genişleterek cevap verebilir.

İran, Ortadoğu'da asimetrik gücü ile tartışılmaktadır. Asimetrik güç kavramı, yeni bin yılın çelişli güç dağılımını ifade etmektedir. Sovyetler Birliği'nin çöküşünden bu yana Amerika Birleşik Devletleri'nin tek kutuplu siyaseti çatışma alanlarında dengesizliklere ve krize neden olmuştur. Bu bağlamda, herhangi bir devleti doğrudan temsil etmeyen gruplar, siyasal ve askeri açıdan etkili hale gelirken, bu grupların uluslararası sistemin dışladığı devletlere etkileşimleri de ivme kazanmıştır. Özellikle 2003 Irak işgali sonrası küresel liderlik iddiası tartışmalı hale gelen ABD, gerginlikleri tırmandırırken, tek taraflılık meşruiyet kaybına neden olmuş ve bölgesel ilişkilerde yeni bir kavram olan asimetrik güç gündeme getirmiştir.

2003 sonrası İran'ın bölgesel etkisini net olarak tanımlamak güçleşmiş olup, ülke üzerindeki uluslararası baskı da artmıştır. İran'ın tam olarak bu bakıllara karşı nasıl bir yol izleyeceği ve ne şekilde çözüleceği belli değildir. Ancak ülkenin bölgesel mevcudiyeti, önümüzdeki dönemde siyasi gerilimin seyrine radikal bir anlam katma potansiyeline sahiptir. İran yönetiminin tanımladığı çıkarları, hedefleri ve mevcut yetenekleri, rejimin güvelliğinin bir yansıması niteliğinde olduğundan, bölgedeki politikalar ve bunun başarısının, iç siyasi yapıda da sonuçları olacaktır. Dış politikada başarısız olan misyonu içerde devam ettirmek imkânsız değilse de oldukça zordur.

Bu makalede ilk olarak, İran'ın Ortadoğu'daki stratejisi ve asimetrik güç potansiyeli ele alınmıştır. Daha sonra, İran'ın bölgesel ve küresel rakipleri ile

ittifak bağlantıları incelenmiştir. Son olarak İran'ın asimetrik güç unsurları değerlendirilerek, İran'ın ve Ortadoğu'nun geleceğine ışık tutması öngörülmüştür.

1979 SONRASI İRAN'IN BÖLGESEL GÜVENLİK STRATEJİSİ VE ASİMETRİK GÜCÜ

Ülkelerin güvenlik stratejileri genel olarak realist bir siyasal mantığı ve tutumu yansıtmaktadır. Spesifik tehditler belirlemek, potansiyel tehlikelere karşı kırmızı çizgiler tespit etmek ve önlemler almak ile bu çerçevede toplumsal seferberlik talep etmek, fiilen güvenlik siyasetinin bir parçasıdır.

1979 sonrası İran'ın bölgesel politikaları büyük ölçüde 1980 yılında başlayan ve sekiz yıl süren İran-İrak Savaşı sırasında yaşanan deneyimlere dayanmaktadır. Savaş süreci boyunca, ülkenin askeri mühimmatın ABD kaynaklı olması nedeniyle yedek parça ve ekipman eksikliği ve bu bağlamda rejim güvenliği kaygısı, sonraki dönemlerde İran'ı bir güvenlik devleti haline dönüştürmüştür. İran, 1979 sonrası yeni rejimin niteliği¹ ve savaş deneyimi nedeniyle güvenlik politikasını yeniden yapılandırmıştır.

Devrim sonrası İran'ın bölgesel güvenlik stratejisi birbiriyle bağlantılı beş temel unsura dayanmaktadır. İlk olarak, askeri kapasitenin geliştirilmesi ve askeri teknolojiye yatırım, ülkenin öncelikleri arasında yer almaktadır. İkinci olarak vekil aktörler üzerinden ülke güvenliğini sınırların ötesine Akdeniz ve Aden'e uzanacak şekilde tanımlamak İran'ın devlet politikası haline gelmiştir. Vekil unsuların askeri ve ideolojik bağlantılar yoluyla dinamik tutulması, bölgesel krizlerde ülkeye büyük avantajlar sağlamaktadır. Bu çerçevede izlenen politika neticesinde, bölgeden uzun süre tecrit edilmeye çalışılan İran, Ortadoğu'da kriz yönetimi ve diplomatik müzakerelerin parçası haline gelmiştir.

Reel olarak ulusal ve uluslararası güvenlik bütüncül bir görünüm arz eder.² İran'ın bölgesel güvenlik politikasında bir dizi iç ve dış faktör etkili olmaktadır. Dış faktörler, bölgesel rakipler, komşu ülkelerde siyasi istikrarsızlık, işgal ve Arap Baharı sonrası Ortadoğu'da mezhepsel çatışmaların derinleşmesi olarak sıralanabilir. Ülkenin bölgesel stratejilerini oluşturan iç faktörler ise, ekonomik ve siyasi sorunların rejim tartışmalarını tetiklemesi ve ortaya çıkan meşruiyet açığı olarak özetlenebilir. İran, iç ve dış politikada yaşanan tıkanıklığı aşmak için özellikle Devrim Muhafızları üzerinden şekillenen asimetrik güç unsurlarına dayanan bir güvenlik stratejisini uygulamaktadır.

---

¹ Devrimle birlikte ciddi bir antiemperyalist söylem benimseyen İran, devrimi bölgeye ihraç etme iddiasını dile getirmiştir. Bu yaklaşım bölgedeki Şii grupları hareketlendirirken, Şii toplulukların yoğun olarak yaşadığı Irak, Suudi Arabistan ve Bahreyn yönetimlerinin bu topluluklar üzerindeki baskılarını arttırmışlardır. bkz İran'ın Bölgesel Politikalarına Bakış, 21.06.2011, TASAM, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/2204/iranin_bolgesel_politikalarina_bakis (22.07.2018).

² Barry Buzan, People, States and Fear: The National Security Problems in International Relations, The University of North Carolina Press, Chicago, 1983, s. 50.

İran'ın asimetrik güç potansiyelini tanımlamak için ilk olarak İran'ın mevcut askeri durumunun, savunma ve saldırı amaçlı savaş takviye planlarının analiz edilmesi gerekir. 1979 İslam Devrimi'nden itibaren, ABD diplomatik baskısı ve BM Güvenlik Konseyi yaptırımları, Tahran yönetimini askeri olarak büyük ölçüde kısıtlamıştır. 2015 yılında ekonomik yaptırımların kaldırılması, İran yönetiminin savunma bütçesine daha fazla kaynak ayırmasını sağlamıştır. Tahran açısından silah tedarikinin kolaylaşması, Ortadoğu'da baskın güç olma hedefine bir adım daha yaklaşmak anlamına gelmektedir. Ancak onun öncesinde İran'ın gelecekteki silah tedarik etme yeteneğini ve güç inşasını anlamak için, bu alanlarda geçmişte izlediği stratejiyi ve yapmış olduğu seçimleri incelemek önemlidir.

Ayetullah Humeyni ve destekçileri iktidara geldiklerinde,³ Şah yanlısı ve devrim karşıtı olduğu düşüncesiyle profesyonel orduya karşı güvensizlik beslediklerinden ordunun geleceği konusunda tutarlı bir görüşe sahip değillerdi. Profesyonel ordu ile devrimci güçleri bütünleştirmeyi savunanlarında yanında, devrimci milislerin yardımıyla “yozlaşmış” mevcut askeri unsurların tasfiye edilmesi gerektiğine vurgu yapanlar da vardı. Bu arada dönemin Başbakanı Mehdi Bazargan ve geçici hükümeti⁴, ordu ve personelinin korunması gerektiğine inanıyordu. Devrimden sonraki ilk yıl içinde, profesyonel ordunun kaderi iki farklı kanaatin çatışması sonucunda netleştirilmiştir. Sonuçta silahlı kuvvetlerde tasfiye dalgaları ve üs düzey generallerin idamı sonucunda nispeten gücünü ve önemini yitiren geleneksel ordunun muhafaza edilmesine karar verilmiştir.⁵

Buna karşılık ülke içinde etkisi artan Devrim Muhafızları, 1990'larda İranlı sivil toplumla yeniden bağlantı kurmuştur. Milis güçler, günlük hayatın içinde, yalnızca askeri geçit törenleriyle değil, savaşta hasar gören bölgelerinin yeniden inşası ve ekonomik faaliyetleriyle, ülkedeki askeri dokunun derinleşmesi için çaba göstermişlerdir.

Bu bağlamda İran'ın çok parçalı bir askeri yapılanması mevcuttur. Nispeten mütevazı olan geleneksel ordu güçlerine bağlı hava ve kara kuvvetleri ile son derece etkili, ideolojik ve askeri olarak asimetrik mücadele eğitimi almış Devrim Muhafızları, uzun ve orta menzilli füze stoku, yaptırım ve ABD kısıtlamaları altında geliştirilen savunma araçları olarak öne çıkmaktadır. Bu bağlamda Tahran

---

³ Devrim sürecinde Humeyni'yi destekleyen gruplar, muhafazakâr toplumsal kesimler, 1960'lı yıllarda İran'da yapılan toprak reformu sonrası büyük kentlere göç etmek zorunda kalan dar gelirli ve küçük esnaf ve tüccarlardan oluşmaktadır.

⁴ Bazargan ve destekçileri isim olarak İslami ancak içeriği demokratik bir cumhuriyet kurulmasını savunuyorlardı. Buna karşın Humeyni tarafından kurulan Devrim Konseyi ve Merkezi Komite, geçici hükümeti gözetim altında tutmaktaydı. Devrimin hemen sonrasında, bir hükümet kurulmuş olsa da fiili olarak güç Humeyni ve ona bağlı güçler tarafından kontrol edilmekteydi. Abrahamian, Ervand. Modern İran Tarihi, (çev), Dilek Şendil, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2008, s. 212.

⁵ Nikola B. Schahgaldian, The Iranian Military Under the Islamic Republic, RAND Corporation, Santa Monica, 1987, s. 19.

yönetimi daha ziyade asimetrik güce dayalı bir savunma stratejisi benimsemiştir.⁶ Bunun yanında İran Ordusu, bölgesel standartlara göre oldukça büyüktür. Yaklaşık 350.000 askeri personele sahip olan ordu, bölgenin en büyük güçlerinden biridir.

İran'ın, 1979 öncesinde ABD'den muazzam miktarda silah satın aldığı bilinmektedir. Devrim sonrası, Doğu Bloğu silahlarına talip olan İran, büyük ve konvansiyonel olarak etkin bir güç haline gelmek için savunma sanayisini güçlendirmeye yönelmiştir. Silah satın alma çabaları, ABD baskısı⁷ ve finansman eksikliği nedeniyle zor olan Tahran yönetiminin askeri planlamasını, füze teknolojisi ve devrim lehine savaş veren Devrim Muhafızlarını savunmasının lokomotifine haline getirme üzerine kurgulamıştır.

İran'ın bu tercihinin bir nedeni de, İran-Irak savaşında olduğu gibi geleneksel savaşların uzun, maliyetli ve çok fazla insan kaybına yol açtığı bizzat yaşanarak tecrübe edilmesidir. Tahran yönetimi, propaganda, vekâlet savaşları ve asimetrik güç unsurları ile dengesiz ittifakların olduğu dünya siyasetine uyum sağlayarak bölgedeki gücünü takviye etmektedir.

Dolayısıyla İran'ın mevcut askeri duruşu, caydırıcılığı dayalı ve savuma hattını sınır ötesinde tanımlayan ve ABD ve Körfez'deki müttefikleri ile rekabeti esas alan bir yapıdadır. Bu bağlamda İran, İsrail'i, dönemsel olarak Körfez ülkelerini ve ABD'yi karşı kampta görmektedir. İran'ın siyaseti ve askeri planlaması, konvansiyonel değil asimetrik mücadeleye odaklandığından, İran' rakipleri, toptancı bir yaklaşımla değil kategorik olarak değerlendirilmektedir.

İRAN'IN SİYASİ RAKİPLERİ

İran'ın ulusal çıkarları ile siyasal ideolojisi, bazı durumlarda çelişkili görünmekle birlikte bu iki olgu belirli bir uyuma sahiptir. Ülkenin liderleri, İran'ın medeniyetini ve tarihini öne çıkarmakta ve bölgede bağımsız büyük bir güç olma iddiası taşımaktadırlar. İran kendisini, Basra Körfezi devletleriyle (Suudi Arabistan, Kuveyt, Birleşik Arap Emirlikleri, Katar, Bahreyn ve Umman) karşılaştırarak, bu ülkelerin göstermelik bir bağımsızlığa sahip olduklarını

---

⁶ Michael Eisenstadt, Iran after Sanctions: Military Procurement and Force-Structure Decisions, The International Institute for Strategic Studies, <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/opeds/Eisenstadt20171219-IISS-chapter.pdf> (12.06.2108).

⁷ ABD tarafından İran-Irak savaşı sırasında açıktan Irak'a, dolaylı ve gizli yollardan ise İran'a silah satışı yapılmıştır. Devrim sonrası İran yönetimini siyasi olarak gayri meşru ilan eden ABD'nin İran'a gizli silah satışının nedeni hakkında iki farklı iddia bulunmaktadır. Buna göre ABD'nin Lübnan'da Hizbullah'ın elinde bulunan Amerikalı rehinelere kurtarmak için silah sattığı iddiası vardır. Diğer taraftan ise İran'a silah satışının Nikaragua'daki Kontralara mali destek sağlamak için yapıldığı ileri sürülmektedir. Bu iddialara karşın, iki ülkeye aynı zamanda silah satılması, Ortadoğu'da savaşın, siyasal husumetlerin ve toplumsal krizlerin körüklenmesi anlamına gelmektedir. ABD, İran devrimi sonrası Irak ve İran'ın etkisini ve gücünü kırmak amacıyla her iki tarafa silah temin etmiş ve bölgede uzun ve yıkıcı bir mücadelenin önünü açmıştır. Yasemin Konukcu, Küresel Hegemonya ve Güç Dengeleri Bağlamında ABD-İran İlişkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, 2018. s.167.

vurgulamaktadır Diğer yandan, Tahran yönetimi, bölgedeki Şii gruplara karşı jeopolitik çıkarları gereği yakın bir siyaset izlemektedir. Bu gruplar sınır ötesi savunma hattının bir parçası olarak değerlendirilmektedir.

Sınırları net olmayan ulusal çıkar tanımlaması, İran'ın rekabet içinde olduğu, İsrail, ABD ve Körfez ülkelerinin ittifakına karşı ve rejimi garanti altına almak amacıyla geliştirilmiştir. Özellikle İran-İsrail ilişkileri 1979 sonrası dramatik olarak değişmiştir. Devrim öncesi, pan-Arabizm, Filistin sorunu ve Iraklı Kürt grupların, Irak yönetimine karşı desteklenmesi gibi birçok konuda Tel Aviv ve Tahran benzer bir duruşu benimsemişlerdir.⁸ Hatta 1960'lı yıllarda, İran istihbarat servisi SAVAK ve Mossad, Irak hükümetine karşı, Kuzeydeki Kürt gruplara yardımcı olmuşlardır. Buna ilave olarak Şah, 1960'lı yıllarda İsraili delegasyonun Tahran'da yerleşmesine izin vererek fiili olarak büyükelçilik açılmasına imkân tanımıştır.⁹ Devrim sonrası İran-İsrail arasında resmi olmayan bağlantı kanalları varlığı sürdürmekle birlikte iki ülke, ideolojik ve siyasi olarak birbirini düşman ilan etmiş ve İsrail, Ortadoğu'da önemli bir ortağını kaybetmiştir.

1990'lı yıllarda iki ülke arasında resmi olmayan işbirliği de oldukça azalmış, ancak fiili olarak doğrudan rekabet ortaya çıkmamıştır. İsrail öncelikli olarak Irak yönetimini hedef aldığından İran'a karşı güvenlik endişelerini erteleme yoluna gitmiştir. Ancak İsrail'in, İran'ı yakın bir tehlike olarak tanımlamasına neden olan gelişme, aynı tarihlerde başlayan İran'ın füze programıdır.

2005 yılında Cumhurbaşkanı Mahmud Ahmedinejad'ın¹⁰ İsrail karşıtı söylemi ve soykırımı inkârı İsrail'in, İran korkularını alevlendirmiştir. 2006 yılında Hizbullah'a verilen destek, 2008'de Hamas'a yönelik yardımlar ve nükleer program, Tel Aviv yönetiminin İran'ı öncelikli tehdit olarak görmesine neden olan diğer gelişmelerdir.¹¹ İsrail gibi Körfez ülkeleri de, İran'ın nükleer programından,

---

⁸ 1960'lı yıllardan sonra İsrail, Araplarla askeri mücadelesi nedeniyle bölgedeki Arap olmayan devletlere "doğal müttefik gözüyle" bakıyordu. Çünkü İran, Arap rakiplerini İsrail ise, Arap düşmanlarını askeri ve siyasi olarak kuşatma arayışındaydı. Jaafar Alloul, The 'Shi'a Crescent' Theory, 2011, s. 8-9 https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/786/448/RUG01-001786448_2012_0001_AC.pdf (12.05.2018).

⁹ Dalia Dassa Kaye, Alireza Nader, Parisa Roshan, Israel and Iran, The RAND Corporation, Santa Monica, 2011, s. 11.

¹⁰ 2005 yılında Mahmud Ahmedinejad'ın cumhurbaşkanı seçilmesinden hemen sonra İran'da ilk uluslararası Holokost karikatür yarışması organize edilmiştir. Hamshahri gazetesini (Tahran belediyesinin resmi haber bülteni) yayınlayan Hamshahri Enstitüsü ve İran Karikatür Evi sponsorluğunda düzenlenen yarışmaya farklı ülkelerden 1193 karikatür kabul edilmiştir. Ağustos 2006 seçilen karikatürler halka açık bir şekilde sergilenmiştir. 2006 Aralık ayında, İran Dışişleri Bakanlığı Siyasi ve Uluslararası Enstitüsü Çalışmalar kurumu, Holokost'un inkârını teşvik eden bir konferans düzenlemiştir. 2015 yılında ikinci uluslararası Holokost karikatür yarışması yapılmış 50 farklı ülkeden katılım gerçekleşmiştir. Majid Mohammadi, Iranian Holocaust Cartoon Competitions and Exhibitions: Goals, Sponsors, and Themes, 11.05.2106. <https://www.usmmm.org/m/pdfs/PoliticalAnalysisEnglishFINAL.pdf> (11.07.2018). İsrail'in bu gelişmelere oldukça sert tepki vermiştir. İsrail Başbakanı Netanyahu, "yalnızca kargaşa ve saldırganlık değil bunun gerisinde yatan değerler de söz konusu. İran, Holokost'u inkâr ediyor, aklıyor ve yeni Holokostları hazırlıyor" açıklamasını yapmış ve İran'ın hayati bir tehdit olarak tanımlamıştır. Holokost Karikatürlerine İsrail'den Sert Tepki, Deutsche Welle, 16.05.2016 <https://www.dw.com/tr/holokost-karikat%C3%BCrlerine-israilden-sert-tepki/a-19259912> (10.06.2108).

¹¹ Kaye, Nader, Roshan, age, s. 17.

bölgesel faaliyetlerinden ve Barack Obama ve Hasam Ruhani arasındaki işbirliğinden oldukça rahatsız olmuşlardır.

İran'ın 1979 sonrası bölgesel ve küresel olarak sorun yaşadığı en önemli ülke kuşkusuz ABD'dir. İran-ABD ilişkileri Devrim sonrası siyasi olarak dengesiz bir şekilde ilerlemiştir. Rehine krizi sonrası diplomatik bağı kopan iki ülke, İran-Irak Savaşı (1980-1988) sırasında karşı karşıya gelmiş ancak aynı dönemde gizli olarak silah ticareti de yapılmışlardır. 1990'lı yılların ortalarında Bosna Savaşı sırasında İran ve ABD işbirliği yapmış ve bölgeye silah sevk etmişlerdir. Bu dönemde Tahran ile Washington'un işbirliğini sürdürmeyeceği yönündeki bir algı oluşmuştur.¹²

Muhammed Hatemi'nin ikinci döneminde (2001-05) ABD'deki 11 Eylül terörist saldırıları, ABD ve İran arasındaki stratejik uyumu fiili olarak derinleştirme imkânı sağlamıştır. Çarpıcı bir şekilde, iki ülke arasında işbirliğini genişlemiş, ancak yine de işbirliği taktik düzeyde kalmıştır. 2015 yılında Obama ve Ruhani arasında varılan nükleer mutabakat, söz konusu sürecinde inşa ettiği bir sonuçtur. ABD-İran işbirliğine muhalefet eden kesimlerin, (Cumhuriyetçiler, İsrail, Amerikan Yahudi lobileri¹³ ve İran'dan 1979 sonrası kaçmak zorunda kalan İranlı diaspora) katkısıyla, 2016 sonunda Donald Trump başkan seçilmiş ve iki ülke arasında kriz yeniden ivme kazanmıştır.

İran'ın Körfez'deki en önemli rakibi Suudi Arabistan ile arasındaki ilişkilerde dönüm noktası 1979 Devrimidir. İki ülke arasında yapısal farklılıklar önceden de mevcut olmakla birlikte karşılıklı çıkarlar ve tehditler ve ortak müttefik ABD'nin etkisiyle, söz konusu farklılıklar, aynı yörengede görünmeye engel olmamıştır. Rıza Pehlevi döneminde laik bir yönetime sahip olan İran, Körfez ülkeleri tarafından, Arap milliyetçiliğinin merkez ülkelerinden Irak'a karşı bir denge unsuru olarak görülmekteydi. Ayrıca Soğuk Savaş döneminde İran, Sovyet yayılcılığını önünde duran güçlü bir engel olarak değerlendirilmiştir.

1979 Devrimi, önceden var olan yapısal farklılıkları şiddetlendirmiş ve İran-S. Arabistan işbirliğini zorlaştıran faktörler yeniden gün yüzüne çıkmıştır. Mezhepsel gerilim, iki taraf arasında rekabetin önünü açarken, İran'ın bölgede etkin olma arayışı¹⁴ Körfez monarşilerinin İsrail ile yakın bir siyasi noktaya gelmelerine yardımcı olmuştur. Mezhep çatışması ile birlikte ortaya çıkan yumuşak güç rekabeti, retorik bir rekabet değil fiili bir çatışma zemini yaratmaktadır. İslam ülkelerinin liderliği iddiasında olan Arabistan ve İran, Sünni

---

¹² Flynt Leverett, Hillary Mann Leverett, The United States, Iran and the Middle East's New "Cold War" The International Spectator, Vol. 45, No. 1, 2010, pp. 75–87, p.79.

¹³ Bkz. Behlül Özkan, Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası, Stratejik Araştırmalar, Sayı 9, No, 16, 2011, ss.52-91, s.74. Ayrıca ABD'deki İsrail lobisinin İran'a yaklaşımını değerlendirmek için bkz. Mearsheimer, John, Stephen M. Walt, The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2007,

¹⁴ Athina Tzemprin, Ugoslav Jozic, Henry Lambare, The Middle East Cold War: Iran-Saudi Arabia and the Way Ahead, Croatian Political Science Review, Vol. 52, No. 4-5, 2015, pp. 187-202, p. 188.

ve Şii rejimlere himaye sağlamakta veya mezhepsel azınlıklar aracılığıyla jeopolitik çatışmaları derinleştirmektedirler.¹⁵ ABD'nin İran yönetimini 2017 yılının başından itibaren yeniden bölgesel tehdit olarak tanımlamasıyla birlikte Tahran karşısındaki kamp şekillenmiştir.

Bu kampa karşılık İran'ın mevcut askeri kapasitesinin yanında etkili bir şekilde kullanabildiği stratejik araçları bulunmaktadır. Bu nedenle İran, Afganistan ve Irak'tan farklı bir şekilde değerlendirilmektedir.

İRAN'IN İTTİFAK AĞI

Esas olarak İran'ın ittifak ağı, bölge devletlerinden Irak ve Suriye, operasyonel konularda işbirliği yapılan Hizbullah ve Hamas gibi devlet dışı müttefikler ve Rusya ve Çin gibi küresel ortaklardan oluşmaktadır. İran ittifaklar yoluyla bölgeye sert ve yumuşak gücünü¹⁶ yansıtırken, dış politika hedeflerini de gözetmektedir. Müttefiklerinin ağır sorunlarla karşılaşması ve İran desteğine duydukları ihtiyaç, Tahran yönetiminin faaliyetlerini kolaylaştırmaktadır. Ayrıca İran, Suriye savaşının, Hizbullah'a yönelik mücadelenin ve bölgede Şii grupları bastırmaya yönelik adımların nihai hedefinin kendisi olduğuna inanmaktadır.

İran'ın küresel müttefiklerinden, Rusya ve Çin'in farklı hedefleri ve öncelikleri bulunmaktadır. Rusya-ABD güvenlik diyalogu Suriye ve diğer konularda işbirliği beklentisi veya arayışı, İran'ın ittifak ağını tehlikeye düşürmektedir. Bu durum Aralık 2016'dan sonra daha belirgin hale gelmiştir. Suriye'de Halep'in düşüşünden sonra Putin ve Trump arasındaki diyalog ve işbirliği ihtimali, İttifakların değişken olduğunu Tahran yönetimine bir kez daha hatırlatmıştır.¹⁷

İran ve Çin, özellikle ekonomi alanında işbirliği yaparken dünya sistemi içerisindeki konumlarından memnun değillerdir. İki ülke ilişkilerinde, enerji işbirliği¹⁸, nükleer sorunun çözümünde Çin'in yardımı, dış politikada yakınlaşma ve ticari ilişkilerin geliştirilmesi önemli başlıklardan kabul edilmektedir.¹⁹

Pekin ve Tahran arasında stratejik bir düzeyde ekonomik ilişkiler mevcut olmakla birlikte, Çin yönetimi, dünya sisteminde güçlü olduğu yönde, ticari alanda

---

¹⁵ Tzemprin, Jozic, Lambare, age, s. 190.

¹⁶ Sert güç kavramı askeri kapasite, savaş kabiliyetleri ve diğer maddi güç unsurlarını ifade etmektedir. Yumuşak güç ise, ideolojik, siyasi ve moral unsurlar aracılığıyla inşa edilen ve kullanılan araçlardır.

¹⁷ Kayhan Barzegar, Abdolrasool Divsallar, Political Rationality in Iranian Foreign Policy, National Affairs The Washington Quarterly, Vol. 40, No. 1, pp. 39–53, 2017, p.42.

¹⁸ Çin, İran'ın nükleer programı ile ilgili uluslararası kaygıları paylaşmakla birlikte, petrol ihtiyacının büyük bölümünü İran'dan karşılamaktadır. 2014 yılında uluslararası yaptırımlara rağmen, toplam ham petrol ihtiyacının %9'unu İran'dan ithal eden Pekin yönetimi, yaptırımların kaldırılmasından sonra İran'ın petrolüne yatırım yapmıştır. İran, teknolojik ve altyapı olarak Çin'in ihtiyacını karşılayabilecek rafineri kapasitesine sahip değildir. Ancak enerji işbirliği İran'ı Çin'in pazarı haline getirmeyi kolaylaştırmaktadır. İki ülke arasındaki toplam ticaret, 2010 ve 2014 yılları arasında 29.4 milyar dolardan 51.9 milyar dolara kadar yükselmiştir. Joel Wuthnow, Posing Problems Without an Alliance: China-Iran Relations after the Nuclear Deal, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/1004293.pdf> (11.06.2018).

¹⁹ Ali Bagheri Dolatabadi, Rouhollah Zarei, The Future of Iran-China Relations: An Alliance or Pure Cooperation? Comparative Politics, Russia, Vol .9, No. 1, 2018, pp. 60-73, p.63.

ilerlemek istemektedir. Bu nedenle Çin hükümeti, uluslararası politikada çatışmalardan mümkün olduğu kadar uzak durma eğilimindedir. İran nedeniyle Batı ülkeleri ve özellikle ABD ile karşı karşıya gelmek istemeyen Çin, Tahran üzerindeki baskılara karşı güvenilir bir kalkan değildir. İran ve ABD arasındaki sorunları çözmeye yönelik adımları destekleyen Çin, İran'la ekonomik ilişkileri aşan siyasi ve stratejik bir ittifak inşa etmemiştir.²⁰

İran'ın Ortadoğu'daki en yakın müttefiki Suriye hükümetidir. Bölgede var olan sistemin meşruiyetinin zayıflığı, bölgesel güvenlik açığı, ülke içindeki iktidar dengesizlikleri ve tehditlere karşı güç dengelerini koruma eğilimi, iki ülkeyi de birlikte hareket etmeye zorlamaktadır. İki ülkenin otoriter ve devrimci siyasi tercihleri, ortak dış politika eğilimleri yaratmaktadır.²¹ İran'ın bölgesel dinamikleri yakından takip etmesi, jeopolitik rekabetteki zayıflıklarına rağmen, belirli bir güç elde etmesine neden olmuştur.

Küresel aktörlere ve bölge devletlerine ilave olarak Ortadoğu'daki devlet dışı unsurlarla ittifak arayışı içerisinde olan Tahran yönetimi, bu yolla güçlü bir ağ kurmayı başarmıştır. Devrim sonrası siyasi İslamcı hareketler ve özellikle de Şii gruplar, İran'la bağlantılı hareket etmişlerdir. Lübnan'da Hizbullah ve Şii toplum, İran'ın siyasi olarak meşruiyet dayanağı olup iki tarafın da siyasi etkisini arttırması, uzlaşmalarına bağlıdır. Bu bağlamda Hem Lübnan hem de Ortadoğu'nun modern tarihindeki en önemli gelişmelerden biri 1982 yılında Hizbullah'ın kurulmasıdır. Bu örgüt yerel ve bölgesel siyasetin gidişatında büyük bir etki yaratmıştır. 4 Haziran 1982 tarihinde, Lübnan'a yönelik ağır bir askeri hareket başlatan İsrail, Lübnan kaynaklı Filistin Kurtuluş hareketini zayıflatma hedefi gütmüş ancak bu adım, Şii direniş hareketinin doğmasına zemin hazırlamıştır. Hizbullah'ın tamamen Lübnan kaynaklı bir proje olup olmadığını her zaman tartışmalı bir konu olmuştur. Ancak İran ve bölgedeki Şii dayanışması Lübnan savaşlarında, son dönemlerde Suriye'de açıkça gözlemlenebilmektedir. Hizbullah farklı bir liderlik ve örgütlenme yapısına sahip olmakla birlikte, Lübnan'da İran etkisinin taşıyıcı konumundadır.²²

Hizbullah ve İran'ı yakınlaştıran mezhepsel nedenlere ilave olarak, Tahran'ın finansal, askeri ve politik desteği bu sıra dışı ittifakı, daha da önemli hale getirmektedir. İran tarafından her yıl 100 ila 200 milyon doların, Hizbullah'a hibe edildiği tahmin edilmektedir. Batılı ve İsraili kaynaklar Hizbullah'ı İran'ın birinci derecede önemli vekili olarak görmekte ve Akdeniz'e uzanan pan-Şii düşüncesinin en önemli ayağı olarak kabul etmektedirler.²³

---

²⁰ Dolatabadi, Zarei, age, s.71.

²¹ Anoushiravan Ehteshami, Raymond A. Hinnebusch., Syria and Iran Middle Powers in a Penetrated Regional System, New York, Routledge, 2002, s. 14-16.

²² Ante Lucic, Hezbollah: An Iranian Project?, National Security and the Future, Vol 1, No, 10, 2009, pp77-88, p. 79.

²³ Matthew Levitt, Hizballah and the Qods Force in Iran's Shadow War with the West, 2013, s. 2. <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus123.pdf> (12.07.2018).

Yine İsrail ve Batılı kaynaklar İran ve Hizbullah'ın, ABD askeri üslerine ve yurtdışındaki İsrail vatandaşlarına yapılan saldırıları birlikte organize ettiklerini iddia etmektedir. Örneğin 25 Haziran 1996'da, S. Arabistan'ın el-Huber kentindeki Güney Nöbeti Harekâtı yapan askerlerin bulunduğu binaya saldırı düzenlenmiş, 19 ABD askeri hayatını kaybederken çok sayıda kişi de yaralanmıştır. Bu olaydan ABD ve İsrail, İran ve İran bağlantılı grupları sorumlu tutmuştur.

İran'ın bölgedeki diğer bağlantıları, Hamas ve İslami Cihad örgütleridir. İran devrim sonrası Filistin siyasetinde keskin bir değişiklik yapmıştır. Humeyni'nin Batı karşıtlığı ve Filistin meselesi konusundaki tutumu, diğer ülkelerdeki Müslüman kitleleri de etkilemiştir. Bu şekilde, Şah dönemindeki İsrail ile iyi ilişkiler bozulmuş, FKÖ'nün lideri Yaser Arafat, İran'a gelerek gösterişli bir şekilde karşılanmıştır.²⁴ Bu durum Arap baharı sonrası yeniden canlanmıştır. 2011 Arap baharı sonrası İran'ın Ortadoğu'daki askeri operasyonları yöneten Kasım Süleymani'nin Hamas'a askeri eğitim ve danışmanlık yaptığı İsrail basınında sıklıkla dile getirilen konular arasında yer almaktadır.

Hamas ve İran'ı birbirine bağlayan konular, Filistin sorunu ve Siyasal İslam'dır. Şii ve Sünni mezheplerindeki doktrinsel farklılıklar bu ortak paydalar çerçevesinde geri plana itilmiştir. İran, Filistin davasını savunan bir İslam devleti rolünü oynarken, bölgeyi İsrail işgalinde kurtarma iddiasındır. İran'ın, Filistin'e mali ve askeri destek sunması²⁵ Ortadoğu kamuoyunda Körfez ülkelerinin Tahran'ın bölgesel faaliyetlerini tamamen radikal göstermesini zorlaştıran bir etki yapmaktadır.

Tahran'ın Filistin'deki müttefiklerinden biri de İslami Cihad Örgütü'dür. Hareketin kurucusu Fethi Şikaki, Humeyni'nin siyasal faaliyetlerine 1979 yılı öncesinde ilgi duymaya başlamıştır. İran'da 1975 yılından itibaren başlayan protesto hareketlerini izleyen Şikaki, 'Humeyni, İslami çözüm ve Alternatif' adlı bir kitap yazmıştır.²⁶ Devrime hayranlık duyan Fethi Şikaki, Filistin'de benzer bir gelişmenin mümkün olup olmadığını tartışmıştır. 1981 yılında kurulan İslami Cihad, "Sünni kimliğine" de vurgu yapmaktadır. Bu nedenle Örgüt, doktrinsel olarak İran rejimi ile farklı özelliklere sahiptir.

Ancak İran'ın ilişkilerinin çoğu, salt ideolojik veya dini düşünceler tarafından şekillendirilmemektedir. Aksine, İran dış politikası bir dizi faktöre bağlı olarak görünüm değiştirmekte, güvenlik ve stratejik çıkarlarla mezhepsel ve dini söylem örtüştüğünde, Şiilik oyuna dâhil olmaktadır. İran'ın dış politikasının ardındaki ana mantık, ülkenin bağımsızlığını devam ettirilmesidir. Tahran yönetiminin, devrimci popüler sloganları kullanması ve siyasi olarak bağımsızlık fikri, İran'ı

---

²⁴ Peter Mansfield, Ortadoğu Tarihi, (çev.) Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul, Say Yayınları, 2011, s.459.

²⁵ Fatima al-Smadi, Analysis: Hamas, Islamic Jihad Redefining Relations with Iran, Report, Al Jazeera Centre for Studies, 20.09.2015
<http://studies.aljazeera.net/mritems/Documents/2015/9/20/20159209628837734Hamas.pdf> (25.07.2018).

²⁶ Al-Smadi, agk.

çeşitli isyancı ve devrimci hareketlerle birleştiren ana temalardır. Humeyni'nin pan-İslam gündemi, anti-Amerikancı ve anti-Siyonist vokali, Sünni İslamcı hareket ve örgütlerin Tahran'la iletişimine ve iş birliğine zemin hazırlamıştır.²⁷

Bu bölümde İran'ın ittifak noktaları çeşitli yönleriyle tartışılmıştır. Sonuç olarak, İran Ortadoğu'da devlet dışı aktörlerle ilişki içersinde iken, Çin ve Rusya gibi küresel güçlerle yakın temas halindedir. Diplomatik ilişkiler, örgütsel bağlantılar ve ittifaklar, Tahran'ın güvenlik stratejisinin dayandığı çok boyutlu yapıdan kaynaklanmaktadır.

ASİMETRİK MÜCADELENİN ARAÇLARI: VEKÂLET VE PROPAGANDA

İran'ın askeri doktrini, olası bir işgali yavaşlatmak amacıyla uygun olarak şekillendirilmiştir. Buna göre İran'ın ekonomik, politik ve askeri çıkarları düşmanlarını diplomatik çözüme zorlayacak araçlara sahip olmayı gerektirmektedir. Bunun yanında temel çıkarlarına meydan okuyan tavizlerden kaçınmak ülkenin güvenlik uygulamalarının vazgeçilmezleri arasında yer almaktadır. İran yönetimi bu şekilde tavizler talep edildiğinde, küresel kamuoyunu karşısına alacak söylemlerden de kaçınmamaktadır.²⁸ Tahran yönetiminin güvenlik ağının parçalarını analiz etmek, söz konusu tehditlerin uygulanabilirliğine de anlamaya yardımcı olabilir.

1983 yılında İsrail'in ve 2000 yılında ABD'nin, Lübnan'dan çıkmasında İran destekli güçlerin etkili olduğu düşünülmektedir. 2003 yılında Saddam Hüseyin rejiminin çöküşü ile birlikte Irak siyasetinde etkin olma arayışı İran için hayati bir strateji haline gelmiştir. İşgalden sonra İran, hem doğrudan hem de dolaylı olarak, Irak'ta Şii bir cumhuriyet oluşturma hedefini desteklemiştir. Irak'ta Şii grupların baskın olduğu bir sistem hedefleyen İran, bu işbirliğine büyük yatırım yapmıştır. 2011 yılında, Irak'ta ABD güçleri geri çekilme kararı almış, 2015 yılından itibaren Suriye'de İran destekli gruplar Beşşar Esad yönetiminin ayakta kalmasını sağlamıştır. Bütün bu gelişmelerde tek belirleyici İran ve İran destekli gruplar olmamakla birlikte Tahran yönetiminin bölgesel başarı hikâyesi bu gelişmelere dayanmaktadır. İran'ın farklı gruplarla bağlantı kurabilmesinin ana nedeni devrim sonrası oluşturulan güvenlik doktrini ve bu doktrine uygun olarak geliştirilen güvenlik stratejisidir.

İran'ın bölgesel vekil unsurlarla ilişkileri Devrim Muhafızları tarafından yönetilmektedir. Humeyni yönetimi iktidara geldikten sonra, ilk olarak rejimi güvence altına almak için ve daha sonra ülke dışında faaliyetlerde kullanılmak üzere paramiliter grupları bilinçli olarak örgütlemiştir. Daha önce İran'ın geleneksel ordu ve istihbarat örgütü dışında bu tür bir ideolojik ordu gücü bulunmamaktaydı. Humeyni yönetimi siyasi düzenin sağlanmasının ötesinde,

---

²⁷ Afshon Ostovar, *Sectarian Dilemmas in Iranian Foreign Policy: When Strategy and Identity Politics Collide*, Washington, Carnegie Endowment for International Peace Publications Department, 2016, s. 9.

²⁸ Annual Report on Military Power of Iran, April 2012, <https://fas.org/man/eprint/dod-iran.pdf> (21.07.2018).

devrimin kalıcı olması için söz konusu paramiliter grupları kurmuş ve desteklemiştir.

Devrim Muhafızları, 1980'lerin başında karşılaştığı tehdit ve fırsatlara karşı reaksiyoner yapıları gereği Irak Savaşı'nda ve Lübnan'da Hizbullah ile birlikte²⁹ mücadele etme imkânı bulmuşlardır. DM, kısa süre içerisinde bu çatışmalarda merkezi bir rol oynamaya başlamıştır. Geleneksel ordunun askeri gücüne karşın, DM vekil unsurlara ve vekâlet savaşına dayanarak gücünü kanıtlama yolunu seçmiştir. Bu bağlamda Devrim Muhafızları, Iraklı Kürt militanlarla çalışmış, Bedir Örgütü'nü kurmuş ve Iraklı muhalif Şiiilerle Saddam Hüseyin'e karşı birlikte hareket etmişlerdir. Humeyni, Lübnan'da İsraililere ve Batılılara karşı mücadele etmeye karar verdiğinde, Devrim Muhafızları mevcut yerel Şii milislerin örgütleyerek onları direniş ekseninde tanımlamaya başlamışlardır.³⁰

2011 sonrası bölgede Şii-Sünni gerilimini vekil unsurların savaş motivasyonlarını geliştirmek için kullanan ve Hizbullah, Hamas ve Yemen'de Husilere, roket ve füze tedarik ettiği iddia edilen Tahran yönetimi, Suriye ve Irak'ta savaşın güçlü bir tarafı olmayı başarmıştır.

Vekil unsurlara ilave olarak propaganda Tahran yönetimin kullandığı güç devşirme araçlarından biridir. Propaganda yoluyla rekabet, bölge halkları üzerinde kamuoyu oluşturarak asimetrik baskı yaratmak için oldukça etkili bir yöntemdir. İran'ın dış politikası, çoğunlukla, farklı yaklaşımları ve belirleyici bakış açılarını yansıtıyor gibi görünmektedir. İran'ın anayasalarına ve uygulamalarına göre Ali Hamaney nihai dış politika kararlarını belirleme yetkisine sahiptir. Hamaney, kendini diplomat değil devrimci olarak

---

²⁹ Genellikle Şii Müslümanlardan oluşan bir örgüt olan Hizbullah, 1982'de İsrail'in Lübnan işgaline tepki olarak ortaya çıkmıştır. İdeolojik ve siyasi olarak Ortadoğu'da İran'a en yakın gruplardan biri olan Hizbullah, Hümeyni'nin öğretilerinden ilham almıştır. İran, Hizbullah'ı bölgesel nüfuz aracı olarak değerlendirirken, Hizbullah'da Tahran desteği sayesinde Lübnan siyasetinde belirleyici güç haline gelmiştir. Tahran yönetimi, Hizbullah'a askeri eğitim, finansal destek ve örgütsel destek sağlamaktadır. İran'ın sağladığı kaynaklar, Hizbullah'ın askeri faaliyetlerinin yanında, birçok toplumsal programın finanse edilmesinde de kullanılmaktadır. Hizbullah'ın ayrıca çeşitli ülkelerde İsraili turistlere yönelik saldırılarda rol aldığı düşünülmektedir. 2012 yılında Gürcistan, Hindistan, Tayland ve Azerbaycan'da yaşanan saldırılarda olayları birbirine bağlayan çok az sağlam kanıt var gibi görünmesine karşın, saldırılardan İran destekli grupların sorumlu olduğu iddia edilmektedir. Ayrıca Hizbullah'ın, Güney Amerika'da uyuşturucu kaçakçılığı yaptığı ve bölgede daha da güçlenmek için elde edilen geliri kullandığı da iddialar arasındadır. Nathaniel F. Manni, Iran's Proxies: State Sponsored Terrorism in the Middle East, Global Security Studies, Volume 3, Issue 3 2012, ss. 34-45, s. 37.

³⁰J. Matthew McInnis, Iranian Deterrence Strategy and Use of Proxies, 29.11.2016. https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/112916_McInnis_Testimony.pdf (12.07.2018).

tanımlarken³¹, diplomatik hamleler, genellikle ülkede seçimle belirlenen cumhurbaşkanları tarafından icra edilmektedir.³²

İran kamu diplomasisinde, ülke dışındaki müttefik grupların kalplerini ve zihinleri kazanmaya çalışmak önemli bir yer işgal etmektedir. İran Radyo Televizyon Kurumu, (Islamic Republic of Iran Broadcasting- Sedā va Sīmā-ye Jomhūri-ye Eslāmi-ye Īrān) aracılığıyla 24 farklı dilde yayın yapılmaktadır.³³ İran karşıtı diplomasiye cevap niteliğinde yayınlar yapan kurum, farklı uluslara İran kültürünü ve tarihini tanıtmak amacı taşıdığını ve ABD'nin müdahaleci politikaların karşı bir adalet kampanyası misyonuna sahip olduğu iddiasındadır.

Kamu diplomasisi kavramına göre olumsuz bir anlam taşıyan propaganda, bir doktrinin, o doktrini savunanların çıkarları ve bakış açılarında göre, sistematik olarak yaygınlaştırılması faaliyetidir.³⁴ Askeri gücün yetersiz olduğu durumlarda, propaganda bir kaldıraç görevi görebilir. Son dönemlerde açıkça gözlemlendiği üzere propaganda savaşın ve mücadelenin bir parçasıdır.

Örneğin Ali Hamaney, Muhammed Musaddık'ın³⁵ ölüm yıldönümünde "Allende'nin³⁶ tersine bizler, CIA'in ortadan kaldırayabileceği liberaller değiliz"³⁷ diyerek, ABD'ye yönelik algı ve beklentilerin değişmediğini göstermiştir. İran'da ABD ve Batıyı tüm kötülüklerin kaynağı olarak tanımlama eğilimine benzer bir anlayış ABD'de bulunmaktadır. Ocak 2002 tarihinde başkan Bush yaptığı bir konuşmada, İran'ı "şer eksenli" ülkeleri arasında saymıştır. ABD yönetimine göre İran, uluslararası terörizme yardım etmekte ve mali destek sağlamaktadır. Aynı zamanda İran, kendi halkının özgürlüklerini kısıtlayan 'totaliter bir kâbus' olarak tanımlanmaktadır. İki ülke arasındaki nefret ve düşmanlık propagandası, siyasi fayda yaratmak için işlevselleşmiştir. İran rejiminin en önemli propagandası ABD

---

³¹Kenneth Katzman Iran's Foreign and Defense Policies, May 23 2018, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44017.pdf> (12.06.2018) s. 3.

³² Bu farklılaşma iç kuvvetlerin dengesizliği veya kurumsal olarak "Balkanlaşma", olarak da tanımlanmaktadır. Mehran Kamrava, Houchang Hassan-Yari, Suspended Equilibrium in the Iranian Political System The Muslim World Volume 94 October 2004 Suspended Equilibrium in Iran's Political System, The Muslim World, Vol 94, 2004, pp. 495-525, p. 496. <https://pdfs.semanticscholar.org/9759/03e4cd33f02694cc54584e88b84f8cd257e9.pdf> (21.07.2018). Ancak siyasi kutuplaşma, dış politika açısından değerlendirildiğinde Tahran yönetimini bölge ülkelerine göre değişime açık ve demokratik göstermektedir.

³³ İran anayasasının başlangıç kısmında, radyo ve televizyon gibi kitle iletişim araçlarının "İslami kültürün" yaygınlaşmasına hizmet etmesi gerektiği hedefi yer almaktadır. bkz. The Constitution of the Islamic Republic of Iran <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ir/ir001en.pdf> (11.05.2018).

³⁴Anna Tiedeman, Islamic Republic of Iran Broadcasting: Public Diplomacy or Propaganda?, <http://fletcher.tufts.edu/~media/Fletcher/Microsites/al%20Nakhlah/archives/pdfs/tiedeman.pdf> (20.06.2018).

³⁵ 1951 yılında milliyetçi lider Muhammed Musaddık'ın İran petrolünü millileştirme kararı sonrası İran siyaseti yeni bir döneme girmiştir. İngiltere'nin İran'ı işgal tehditleri ve ABD'nin arabuluculuk çabalarına rağmen millileştirme kararından vazgeçmeyen Musaddık, ABD'nin öncülüğünde planlanan bir darbe ile iktidardan uzaklaştırılmıştır. Bu durum aynı zamanda ABD açısından, İngilizlerin nispi olarak bölgesel gücünün azaldığı bir ortamda kendi rolünü pekiştirmek amaçlı bir eğilim olarak tespit edilebilir.

³⁶ Salvador Allende 1973 yılında Şili'de CIA destekli bir darbe ile iktidarını ve hayatını kaybetmiştir.

³⁷Abrahamian, 2008, s.235.

ve İsrail karşıtlığı olurken, ABD açısından İran rejiminin “tehditleri”, Washington’un bölgesel askeri varlığını haklılaştırmak ve meşrulaştırmak için kullanılmıştır.³⁸

SONUÇ

1979 sonrası İran’ın güvenlik stratejisinin temel unsurları, rejim güvenliğinin iç ve dış politikada öncelikli kabul edilmesi, bölgesel müttefikler ve Şii gruplarla dinamik bir ilişki ile küresel aktörlerle yürütülen denge siyasetine dayanmaktadır.

Devrim sonrası Irak Savaşı ve rejim güvenliği endişesi, geniş bir iç ve dış düşman algısı yaratmıştır. İç düşman rejimin ideolojisi ile uyumlu olmayan bütün kesimler, dış düşman ise, genelde Batı özelde ise, İsrail ve ABD olarak tanımlanmıştır. Batı karşıtlığını, rejimi canlı tutmak, memnuniyetsiz kesimleri bastırmak ve siyasi ve ekonomik sorunlarda tüm sorumluluğu “düşmanlara” yüklemek amacıyla kullanılmıştır.

Bu çerçevede İran, “direniş ekonomisi” olarak tanımlanan kendi kendine yeten bir ekonomi hedeflemiştir. Askeri açıdan ise Devrim Muhafızlarının öncülüğünde orta ve uzun menzilli füze sistemleri geliştirmek temel önceliklerden kabul edilmiş ve bu hedeften taviz verilmemiştir. Siyasi olarak 1989 yılında Devrim’in lideri Humeyni’nin ölümü sonrası rejim ihracı fikri terk edilmekle birlikte, reel politik imkânlar doğrultusunda Şii gruplarla, ittifak canlı tutulmuştur.

Bölgede askeri varlık göstermenin ötesinde politik değişimin taraftarı haline gelen Tahran bölgesel mezhepsel muhalefeti, kendisiyle uyumlu güç unsurlarını motive etmeyi başarmıştır. Bu güç devşirme politikasına rağmen sistem içerisinde çelişkiler ve çatışma eğilimi devam etmektedir. İran müttefiklerini desteklerken, rakiplerini ve düşmanlarını birleştirmeyi de başarmıştır. Bu anlamda 2017 sonrası ABD, İsrail ve Körfez ülkelerinden Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri, İran karşıtı cephe olarak öne çıkmaktadır.

Önümüzdeki yıllar içinde, İsrail-İran rekabetinin radikal bir nitelik kazanması beklenmektedir. Afganistan ve Irak’ta, İran karşıtı gruplar yenilerek iktidarlarını kaybetmişlerdir. Buna karşılık, İran’ın nüfuzunun artmasına dolaylı olarak katkı veren Tel Aviv ve Washington’un tehdit algısı yükselmiştir. Milis gruplar ve devlet dışı aktörlerle yakın bağ kurabilen İran ile Ortadoğu’da köklü ittifaklar kurmuş Washington ve bölgede askeri üstünlüğü elinde bulunduran İsrail’in doğrudan karşı karşıya gelme ihtimali ortaya çıkmıştır.

Sonuç olarak Tahran yönetimi güvenlik stratejisini, ülke üzerindeki baskı ve tecrit politikası altında şekillendirmiştir. İran’ın rutin güvenlik algısı bir kriz yönetimi niteliğindedir. Bu nedenle, ABD ve İsrail’le siyasi gerilime, Ortadoğu’da en hazırlıklı ülkelerden biri muhtemelen İran’dır.

---

³⁸ Arzu Celalifer Ekinci, İran Nükleer Krizi, Ankara, USAK Yayınları, 2009, s.274.

KAYNAKÇA

- Al-Smadi, Fatima, Analysis: Hamas, Islamic Jihad Redefining Relations with Iran, Report, Al Jazeera Centre for Studies, 20.09.2015, <http://studies.aljazeera.net/mritems/Documents/2015/9/20/20159209628837734Hamas.pdf> (25.07.2018).
- Alloul, Jaafar, The 'Shi'a Crescent' Theory, 2011 https://lib.ugent.be/fulltxt/RUG01/001/786/448/RUG01-001786448_2012_0001_AC.pdf (12.05.2018).
- Annual Report on Military Power of Iran, April 2012, <https://fas.org/man/eprint/dod-iran.pdf> (21.07.2018).
- Barzegar, Kayhan, Abdolrasool Divsallar, Political Rationality in Iranian Foreign Policy, International Affairs The Washington Quarterly, Vol. 40, No. 1, 2017, pp. 39–53.
- Buzan, Barry, People, States and Fear: The National Security Problems in International Relations, The University of North Carolina Press, Chicago, 1983.
- Dolatabadi, Bagheri, Ali, Rouhollah Zarei, The Future of Iran-China Relations: An Alliance or Pure Cooperation? Comparative Politics, Russia, Vol. 9, No. 1, 2018, pp. 60-73.
- Ehteshami, Anoushiravan, Raymond A. Hinnebusch., Syria and Iran Middle Powers in a Penetrated Regional System, New York, Routledge, 2002.
- Abrahamian, Ervand. Modern İran Tarihi, (çev), Dilek Şendil, İstanbul, İş Bankası Yayınları, 2008.
- Ekinci, Celalifer, Arzu, İran Nükleer Krizi, Ankara, USAK Yayınları, 2009.
- Eisenstadt, Michael, Iran after Sanctions: Military Procurement and Force-Structure Decisions, The International Institute for Strategic Studies, <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/opeds/Eisenstadt20171219-IISS-chapter.pdf> (12.06.2108).
- Holokost Karikatürlerine İsrail'den Sert Tepki, Deutsche Welle, 16.05.2016 <https://www.dw.com/tr/holokost-karikat%C3%BCrlerine-israilden-sert-tepki/a-19259912> (10.06.2108).
- İran'ın Bölgesel Politikalarına Bakış, 21.06.2011, TASAM, http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/2204/iranin_bolgesel_politikalarina_bakis (22.07.2018).
- Kamrava, Mehran, Houchang Hassan-Yari, Suspended Equilibrium in the Iranian Political System, The Muslim World, Volume 94, 2004, pp. 495-525.

- <https://pdfs.semanticscholar.org/9759/03e4cd33f02694cc54584e88b84f8cd257e9.pdf> (21.07.2018).
- Katzman, Kenneth, Iran's Foreign and Defense Policies, May 23 2018, <https://fas.org/sgp/crs/mideast/R44017.pdf> (12.06.2018).
- Kaye, Dassa Dalia, Alireza Nader, Parisa Roshan, Israel and Iran, The RAND Corporation, Santa Monica, 2011.
- Konukcu, Yasemin, Küresel Hegemonya ve Güç Dengeleri Bağlamında ABD-İran İlişkileri, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Ortadoğu ve İslam Ülkeleri Araştırmaları Enstitüsü, 2018.
- Leverett, Flynt, Hillary Mann Leverett, The United States, Iran and the Middle East's New "Cold War", The International Spectator, Vol. 45, No. 1, 2010, pp. 75-87.
- Lucic, Ante, Hezbollah: An Iranian Project?, National Security and the Future, Vol 1, No, 10, 2009, pp77-88.
- Manni, F. Nathaniel, Iran's Proxies: State Sponsored Terrorism in the Middle East, Global Security Studies, Volume 3, Issue 3, 2012, ss. 34-45.
- Mansfield, Peter, Ortadoğu Tarihi, (çev.) Ümit Hüsrev Yolsal, İstanbul, Say Yayınları, 2011.
- Matthew Levitt, Hizballah and the Qods Force in Iran's Shadow War with the West, 2013, <https://www.washingtoninstitute.org/uploads/Documents/pubs/PolicyFocus123.pdf> (12.07.2018).
- Mcinnis, J. Matthew. Iranian Deterrence Strategy and Use of Proxies, 29.11.2016. https://www.foreign.senate.gov/imo/media/doc/112916_McInnis_Testimony.pdf (12.07.2018).
- Mearsheimer, John, Stephen M. Walt, The Israel Lobby and U.S. Foreign Policy, New York: Farrar, Straus and Giroux, 2007.
- Mohammadi, Majid, Iranian Holocaust Cartoon Competitions and Exhibitions: Goals, Sponsors, and Themes, 11.05.2016. <https://www.usmmm.org/m/pdfs/PoliticalAnalysisEnglishFINAL.pdf> (11.07.2018).
- Ostovar, Afshon, Sectarian Dilemmas in Iranian Foreign Policy: When Strategy and Identity Politics Collide, Washington, Carnegie Endowment for International Peace Publications Department, 2016.
- Özkan, Behlül, Soğuk Savaş Sonrası Amerikan Dış Politikası, Stratejik Araştırmalar, sayı 9, no, 16, 2011, ss.52-91.

Schahgaldian, B. Nikola, The Iranian Military Under the Islamic Republic, RAND Corporation, Santa Monica, 1987.

The Constitution of the Islamic Republic of Iran, <http://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ir/ir001en.pdf> (11.05.2018).

Tiedeman, Anna, Islamic Republic of Iran Broadcasting: Public Diplomacy or Propaganda?, <http://fletcher.tufts.edu/~media/Fletcher/Microsites/al%20Nakhlah/archives/pdfs/tiedeman.pdf> (20.06.2018).

Tzemprin, Athina, Ugoslav Jozic, Hernry Lambare, The Middle East Cold War: Iran-Saudi Arabia and the Way Ahead, Croatian Political Science Review, Vol. 52, No. 4-5, 2015, pp. 187-202.

Wuthnow, Joel, Posing Problems Without an Alliance: China-Iran Relations after the Nuclear Deal, <http://www.dtic.mil/dtic/tr/fulltext/u2/1004293.pdf> (11.06.2018).